

การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน พื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

Youth Participation in Conservation and Restoration of Community Forests in the Border Area of Sisaket Province

สุรศักดิ์ จันทา^{1*}

Surasak Chantha

¹วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

College of Law and Government, Sisaket Rajabhat University

*Corresponding Author

ได้รับบทความ: 2 พฤษภาคม 2568

ปรับปรุงแก้ไข: 12 กันยายน 2568

ตอบรับตีพิมพ์: 6 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และ 2) การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน และการสนทนากลุ่ม จำนวน 18 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า 1. บริบทป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนร่วมกัน เพื่อให้ป่าอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนจึงได้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชน และจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อเป็นองค์กรดำเนินงานด้านการดูแลป่าชุมชน 2. การมีส่วนร่วม

ของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ใน 4 ประเด็น คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนดำเนินการโดยคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำ และสมาชิกในชุมชน ในส่วนของเยาวชนจะเป็นผู้ปฏิบัติตามแผนที่กำหนด 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานป่าชุมชนได้รับการดูแลจากคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมประกอบด้วย การลาดตระเวนพื้นที่ป่า การจัดทำแนวกันไฟ การปลูกป่าเสริม ปลูกป่าทดแทนในพื้นที่เสื่อมโทรมถูกบุกรุกทำลาย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้เยาวชนในพื้นที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หลังทำกิจกรรมทุกครั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ประชาชนและเยาวชนในชุมชนจะร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขของการดำเนินงานในกิจกรรมครั้งต่อไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, เยาวชน, การอนุรักษ์และฟื้นฟู, ป่าชุมชน, พื้นที่ชายแดน

Abstract

This research aims to: 1) study the context of community forest management in the border area of Sisaket Province, and 2) examine youth participation in the conservation and restoration of community forests in the border area of Sisaket Province. It is qualitative research. Data were collected by means of in-depth interviews with 20 key informants and focus group discussions with 18 participants. The data were analyzed for content analysis. The findings revealed that: 1) The context of community forest management in the border area of Sisaket Province is defined by collaborative care, conservation, and restoration. To ensure the sustainable

richness of the forests, the community has joined a national community forest project and established a community forest committee to function as the operating body for forest management. 2) Youth participation in the conservation and restoration of community forests in the border area of Sisaket Province was identified in four key aspects: (1) Participation in decision-making, where conservation activities are planned by the community forest committee, leaders, and members, with youth acting as implementers of the established plans; (2) Participation in operations, where youth are continuously involved in activities primarily managed by the committee, including forest patrols, creating firebreaks, and supplementary/replacement planting in degraded and encroached areas; (3) Participation in benefit-sharing, as both internal and external community members are entitled to utilize the community forest; and (4) Participation in evaluation, where after each activity, the committee, community members, and youth jointly evaluate by exchanging views on problems, obstacles, and solutions for future operations.

Keywords: Participation, Youth, Conservation and Restoration, Community Forests, Border Areas

บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้ถือเป็นรากฐานสำคัญของระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติ ควบคุมสภาพภูมิอากาศ และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด อีกทั้งยังช่วยป้องกัน

การชะล้างพังทลายของดินและลดความรุนแรงของภัยธรรมชาติ สถานการณ์ป่าไม้ในปัจจุบันที่ถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นำไปสู่การเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้อุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้นส่งผลกระทบต่อความรุนแรงของภัยธรรมชาติด้วย สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้ปริมาณก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น มีเพียงกิจกรรมภาคป่าไม้เป็นเพียงกิจกรรมเดียวที่ช่วยลดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญมากกักเก็บไว้ในเนื้อไม้ และช่วยลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศได้ (กรมป่าไม้, 2560) โดยปัจจุบันมีหลายชุมชนในประเทศไทยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งดำรงชีพของชุมชนที่อาศัยอยู่รอบป่าชุมชน

ป่าชุมชน เป็นป่านอกเขตอนุรักษ์หรือพื้นที่ของรัฐ นอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติจัดตั้งป่าชุมชนโดยชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน ปัจจุบันป่าชุมชนตาม พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนมีทั้งสิ้น 11,327 แห่ง ชุมชนมีส่วนร่วม 13,028 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 6.29 ล้านไร่ จังหวัดศรีสะเกษมีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนจำนวน 81 ป่าชุมชน เข้าร่วมโครงการ 225 หมู่บ้าน เนื้อที่ป่าชุมชน จำนวน 20,603-1-57 ไร่ (กรมป่าไม้, 2560) และยังมีป่าชุมชนที่รออนุมัติการขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ กระจายตามพื้นที่ในพื้นที่อำเภอ ขายแดน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟู รวมทั้งอาศัยพึ่งพาเพื่อการดำรงชีวิต และใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพราะถือเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของประชาชนในพื้นที่ด้วยความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม กระแสการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน โดยมีพื้นฐานมาจากการตระหนักถึงบทบาทของชุมชนท้องถิ่นในฐานะผู้ใช้และผู้ดูแลทรัพยากร แนวคิดนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการดูแลรักษาและการใช้

ประโยชน์จากป่า เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์กับการรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนยังคงมีบทบาทเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม หรือมีส่วนร่วมในชุมชนน้อย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเยาวชนนั้นเป็นกลุ่มประชากรที่มีศักยภาพสูงและจะเป็นกลุ่มประชากรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจึงเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมาก เนื่องจากเยาวชนไม่เพียงเป็นผู้สืบทอดทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ผ่านมุมมองใหม่ ๆ และความคิดสร้างสรรค์

การส่งต่อแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เห็นผลได้อย่างชัดเจน คือ การสร้างคนรุ่นใหม่ หรือการส่งต่อไปยังเด็กและเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการดูแลอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของเยาวชน จะส่งผลให้เกิดประโยชน์จากการส่งสมประสบการณ์ก่อให้เกิดทักษะความชำนาญที่สามารถพัฒนาเชิงบุคคลจนเติบโตเข้าสู่ผู้ใหญ่ได้ดี (แบร์รี เช็คโคเวย์, 2021) สิ่งเหล่านี้จะสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งให้กับเยาวชนในสังคมไทยซึ่งจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่เติบโตอย่างมีคุณภาพ และสร้างจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดี และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากร หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านเสธงชัย หมู่ที่ 1 ตำบลเสธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จำนวน 1,169 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลเสธงชัย, 2565) บ้านทับทิมสยาม 07 หมู่ที่ 15 ตำบลบักตอง อำเภอนาหวาย จำนวน 629 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลบักตอง, 2565) บ้านศาลา หมู่ที่ 4 ตำบลโคกตาล จำนวน 608 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลโคกตาล, 2565) บ้านนาสวรรค์ ตำบลไพรพัฒนา จำนวน 839 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลไพรพัฒนา, 2565) บ้านนาตราว หมู่ที่ 1 บ้านสันติสุข หมู่ที่ 8 และบ้านไร่พัฒนา หมู่ที่ 2 ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 1,935 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลดงรัก, 2565) รวมทั้งสิ้น จำนวน 5,180 คน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย หมายถึง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การโดยเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มเป้าหมายที่อาศัยอยู่รอบป่าชุมชน เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ได้แก่

1) กลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 คน ประกอบด้วย (1) ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 5 คน (2) ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านป่าไม้ จำนวน 3 คน (3) ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 5 คน (4) ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน และ (5) ตัวแทนผู้นำเครือข่ายเด็กรักษ์ป่า จำนวน 5 คน

2) กลุ่มเป้าหมายในการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) จำนวน 18 คน ประกอบด้วย (1) ตัวแทนประธานคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 5 คน (2) ตัวแทนหน่วยที่เกี่ยวข้องด้านป่าไม้ จำนวน 3 คน (3) ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 5 คน และ (4) ตัวแทนผู้นำเครือข่ายเด็กรักษ์ป่า จำนวน 5 คน

3. พื้นที่ศึกษา

ขอบเขตพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่หมู่บ้านที่มีป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ โดยการเลือกพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ 1) เป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่มีการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ 2) มีโครงสร้างคณะกรรมการป่าชุมชน 3) มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง และ 4) มีกฎระเบียบข้อบังคับการใช้ประโยชน์จากป่าที่ชัดเจน และยึดถือปฏิบัติร่วมกันระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชน และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วยป่าชุมชน 5 พื้นที่ ได้แก่ 1) ป่าชุมชนบ้านเสาธงชัย ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ 2) ป่าชุมชนเกาะภูเขือก ตำบลดงรัก อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ 3) ป่าชุมชนวัดพระพุทธบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ 4) ป่าชุมชนบ้านนาสวรรค์ ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ และ 5) ป่าชุมชนบ้านทับทิมสยาม 07 ตำบลบักตอง อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

4. เนื้อหาที่ศึกษา ประกอบด้วย

4.1 ศึกษาเกี่ยวกับบริหารจัดการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะภูมิศาสตร์ป่าชุมชน และการดำเนินการจัดการป่าชุมชน

4.2 ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 บริบทป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ตอนที่ 3 บทบาทเยาวชนกับ

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 วิธี ดังนี้

1. เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีข้อมูลอ้อมตัวด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย 1) ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนทั้ง 5 พื้นที่ 2) ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องด้านป่าไม้ ที่ดูแลรับผิดชอบงานด้านป่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน 5 พื้นที่ 3) ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง 4) ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน ด้านยาสมุนไพรและพันธุ์ไม้ประจำถิ่น และ 5) ตัวแทนผู้นำเยาวชนเครือข่ายเด็กรักป่า ทั้ง 5 พื้นที่ป่าชุมชน

2. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มย่อย ในประเด็นบทบาทเยาวชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีข้อมูลอ้อมตัวและมีบทบาทในงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ 1) ตัวแทนประธานคณะกรรมการป่าชุมชน 2) ตัวแทนหน่วยที่เกี่ยวข้องด้านป่าไม้ 3) ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่น และ 4) ตัวแทนผู้นำเครือข่ายเด็กรักป่า

จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลนำข้อมูลที่ได้แบ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากเก็บข้อมูลเสร็จแล้วจะนำข้อมูลที่ได้อีกครั้งเพื่อจัดหมวดหมู่และตรวจสอบข้อมูล และถ้าหากข้อมูลไม่มีความชัดเจนทำการถามซ้ำในครั้งต่อไปจนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตอบโจทย์การวิจัย และเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลใน

ภาคสนามของการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละประเด็น เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและเป็นข้อมูลที่เกิดจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล ที่มีความเชื่อมโยงกับประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา และนำผลการสนทนากลุ่มย่อยมาพิจารณาสรุปผลเช่นเดียวกันกับการจัดกระทำข้อมูลครั้งแรก

แนวคิดและทฤษฎี

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในความหมายส่วนใหญ่จะนิยมใช้ในงานพัฒนาต่างๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและพลังในการขับเคลื่อนตามแผนหรือวัตถุประสงค์ที่กลุ่ม องค์กรได้วางไว้ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและแนวคิดการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ Cohen and Uphoff (1980 อ้างถึงใน อัญมณี ทาতিศย์, 2563) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการตัดสินใจนั้นการกำหนดความต้องการมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นส่วนที่จะต้องนำไปวางแผนดำเนินการในช่วงเริ่มต้นในส่วนของการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันไปจนถึงการร่วมตัดสินใจลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ตามมาตามแผนที่ได้วางไว้

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) เป็นส่วนประกอบของการจัดวางตำแหน่งหน้าที่ของการดำเนินงานว่าใครจะเป็นคนทำอะไร อย่างไร เมื่อไหร่ อย่างไร อาทิ การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงานด้านต่าง ๆ การหาผู้สนับสนุนให้กิจกรรมดำเนินการได้บรรลุผล เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ยังต้องคำนึงถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม รวมถึงผลประโยชน์ของ

กิจกรรมทั้งทางบวกและทางลบที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นทั้งประโยชน์และโทษต่อบุคคลในสังคมโดยรวม

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถปรับหรือแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มนี้ได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติพุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติความหมายของ เยาวชน ว่า “เยาวชน” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบแปดปีบริบูรณ์ถึงยี่สิบห้าปีบริบูรณ์ โดย ลาวัลย์ นาคดิกล (2561) ได้กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนให้เป็นบุคคลที่ก้าวสู่วัยผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพนั้น ด้วยการพัฒนาเสริมแนวคิดการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง เพราะการได้รับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมใหม่จะทำให้มีโนภาพที่บุคคลมีต่อตนเองเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งส่งผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเอง นอกจากนี้การฝึกให้เด็กและเยาวชนกล้าแสดงออกที่เหมาะสมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาให้บุคคลได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ในตนเองได้ และช่วยส่งผลต่อทัศนคติเชิงบวกต่อตนเองในการร่วมแสดงออกทางพฤติกรรมในสังคมได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น เยาวชน ควรได้รับการส่งเสริมและเสริมหนุนการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมทักษะ และปลูกฝังพฤติกรรมเชิงบวกในช่วงวัยเยาวชนอย่างเหมาะสมเพื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อสังคม

3. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

เกษม จันทรแก้ว และคณะ (2541) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ หมายถึง การใช้อย่างสมเหตุสมผล เพื่อการมีใช้ตลอดไป การใช้นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการนำมาบริโภค ต้ม กิน หรือสัมผัสเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเก็บเอาไว้ขายชม ฟื้นฟู หรือพัฒนา สิ่งอื่นให้ดีขึ้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การใช้นั้นอาจต้องดำเนินการเก็บกัก การรักษา/

ซ่อมแซม การฟื้นฟู ป้องกัน สงวน หรือการแบ่งเขตที่จะสงวนไว้เพื่อเป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

4. ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนในบริบทของสังคมไทยและพื้นที่ชายแดน

กรมป่าไม้ (2562) ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การขยายตัวของจำนวนประชากร การพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้มีการใช้สอยทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างต่อเนื่อง จึงก่อให้เกิดความเสียหายส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แนวความคิดการใช้ประโยชน์แบบยั่งยืนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบัน มีการแสวงหาแนวทางและรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมโดยให้ความสำคัญต่อชาวบ้านผู้อยู่ใกล้ชิดป่าที่สุดและได้พึ่งพิงอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีวิตให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูรักษาป่าและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้านเพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเป็นสำคัญในรูปของป่าชุมชน

5. ป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ

ภาวดี ทะไกรราช (2560) ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ จำเป็นต้องอาศัยระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าและสิ่งที่ถูกพัฒนาขึ้นมา เพื่อนำมาใช้ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่า คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ และชุมชนนำเอาภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยเฉพาะทรัพยากรป่าชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนสิ่งที่นำไปใช้พัฒนา ทรัพยากรให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ภูมิปัญญาถือเป็นฐานของการดำรงอยู่อย่างเหมาะสมในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ และภูมิปัญญาที่สำคัญที่ชุมชนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษนำมาใช้เพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

6. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

กรมป่าไม้ (2562) ให้นิยามคำว่า ป่าชุมชน หมายถึง ป่าซึ่งประชาชนกลุ่มประชาชน หรือสถาบันชุมชนได้ร่วมกันรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้นและในความหมายเฉพาะ คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำองค์ประกอบของความต้องการของประชาชน และประชาชนผู้รับผลประโยชน์เข้ามาร่วมในชุมชนนั้น

เอส ลาติฟาห์, โยนาริซา และปูร์วันโต (S Latifah, Yonariza and Purwanto, 2024) ศึกษาเรื่อง การศึกษาการจัดการป่าชุมชน (HKm) ด้านสังคม-ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจในหลายภูมิภาคของอินโดนีเซีย พบว่า ป่าชุมชน เป็นป่าของรัฐประเภทหนึ่งที่ใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนและรอบ ๆ พื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากป่าเป็นหลัก และเพื่อให้การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนใกล้เคียง โดยผลการศึกษาพบว่า แต่ละภูมิภาคมีการมุ่งเน้นที่แตกต่างกันในแง่ของการวางแผนการจัดการ และระดับความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปแล้ว แนวทางปฏิบัติของป่าชุมชนยังคงมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะสั้นมากกว่าความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ในรูปแบบของการเพิ่มความรู้สาธารณะด้านป่าชุมชน ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการป่าไม้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนด้วยการแผ้วถางที่ดินโดยไม่เผา และเสริมสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

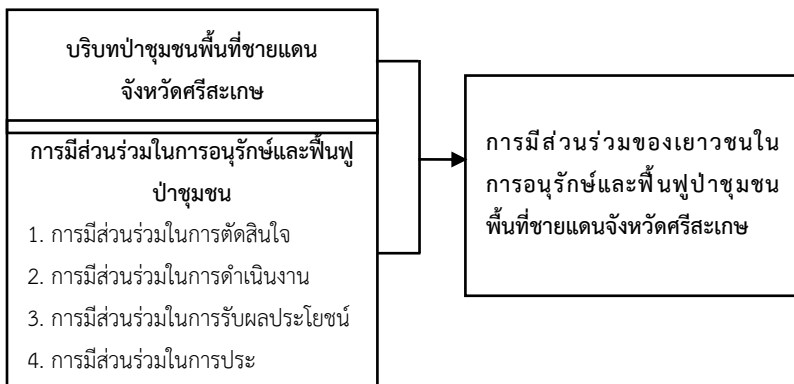
เจนจิรา พวงมาลี และคณะ (2557) ศึกษาเรื่อง มูลค่าการใช้ประโยชน์ของป่าในป่าชุมชนบ้านเขาเขียว ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวว่า ทรัพยากรและของปามีบทบาทสำคัญ ต่อการครองชีพของราษฎรในชุมชนชนบท และราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่าหรือรอบ ๆ ป่า การนำของปามาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การนำมาใช้เป็นอาหาร ยารักษาโรค และเชื้อเพลิง ของป่านำมาใช้ประโยชน์ เช่น ไม้พิน เห็ด หน่อไม้ และสมุนไพร เป็นต้น เพื่อใช้สอยในครัวเรือนและเป็นแหล่งรายได้

เสริม หรือเพิ่มมูลเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ซึ่งถือว่า ผลผลิตของป่าเป็นทางเลือกที่สำคัญอีกทางหนึ่งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

รีม ฮัจญาร์ และโยฮัน เอ โอลเดคอป (Reem Hajjar and Johan A Oldekop, 2018) ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการป่าชุมชน พบว่า ป่าไม้ให้ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นและมีส่วนสำคัญโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของผู้อยู่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบพื้นที่ป่า แนวทางในการฟื้นฟูการอนุรักษ์ รวมถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชนบทต่าง ๆ การให้สิทธิชุมชนดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ป่าชุมชนจะทำให้เกิดความยั่งยืน เนื่องมาจากชุมชนมีสิทธิและมีส่วนร่วมกับประชาชนในชุมชนในการเป็นเจ้าของป่าชุมชนร่วมกัน เป็นแนวทางสำคัญในการจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยนำทฤษฎีของ Cohen and Uphoff (1980) อ้างถึงในอัญมณี ทาติตย์, 2563 มาปรับใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1. บริบทป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า จังหวัดศรีสะเกษมีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนจำนวน 81 ป่าชุมชน 225 หมู่บ้าน พื้นที่รวม 20,603-1-57 ไร่ โดยทั้ง 81ป่า ได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนจัดตั้งตามพระราชบัญญัติป่าชุมชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว (กรมป่าไม้, 2560) และมีคณะกรรมการป่าชุมชนดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ดูแลและฟื้นฟูป่าชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ ดังเช่น ป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน 5 พื้นที่ ได้แก่

1.1 ป่าชุมชนบ้านทับทิมสยาม 07 ตำบลบักตอง อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาล้อมรอบ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนบริเวณป่าต้นน้ำพนมพะโน มีสภาพเสื่อมโทรมจากการบุกรุกทำลายเพื่อทำการเกษตร ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ดำเนินการจัดการป่าชุมชนร่วมกันกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาป่าของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก และทำข้อตกลงร่วมกับราษฎรในพื้นที่ที่สมาชิกทุกคนรับทราบและปฏิบัติตามแผนในโครงการฯ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่คู่ชุมชน มีกิจกรรมทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเสริมทุกปี ซึ่งป่าชุมชนทับทิมสยาม 07 ดำเนินการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2558 มีพื้นที่ดำเนินการ 1 แปลง พื้นที่รวม 1,932-2-71 ไร่

1.2 ป่าชุมชนบ้านเสาธงชัย ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เดิมป่าชุมชนเป็นที่สาธารณประโยชน์ มีสภาพเป็นดินร่วนปนทราย จึงทำให้ป่ามีความแห้งแล้งและเสื่อมโทรม ต้นไม้ถูกทำลาย และเป็นที่ทิ้งขยะของหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจึงมีความประสงค์ที่จะให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและฟื้นฟูให้ป่ากลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการป่าชุมชนเสนอร่มป่าไม้เพื่อขออนุมัติให้เจ้าหน้าที่ร่วมกับชุมชน และภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมกันบริหารจัดการป่า เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างยั่งยืนสืบไป เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2561 ปัจจุบันโครงการ

ป่าชุมชน มีจำนวน 1 แปลง มีพื้นที่รวม 191-3-93 ไร่ และถูกพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านพันธุ์ไม้พื้นถิ่นของโรงเรียนบ้านเสาธงชัย

1.3 ป่าชุมชนวัดพระพุทธรูปทองสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนตำบลโคกตาล อยู่ในพื้นที่บ้านศาลา หมู่ที่ 4 และบ้านนาศिला หมู่ที่ 9 ตำบลโคกตาล อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติฝั่งขวาห้วยศาลา ติดกับแนวชายแดนประเทศไทย-กัมพูชา จำนวน 1 แปลง พื้นที่รวม 1,480-1-00 ไร่ ได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2562 ป่าชุมชนแห่งนี้เดิมถูกบุกรุกและถูกทำลายจากไฟป่า กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ผู้นำและประชาชนจึงร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยการเข้าร่วมโครงการป่าชุมชน โดยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ทำให้เกิดการบริหารจัดการและการฟื้นฟู มีการดูแลร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ มีกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า มีกิจกรรมทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเสริม ทำให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ยังประโยชน์ให้กับคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมากขึ้น

1.4 ป่าชุมชนบ้านนาสวรรค์ ตั้งอยู่ในเขตท้องที่บ้านนาสวรรค์ หมู่ที่ 5 ตำบลไพรพัฒนา อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้รับอนุมัติจากกรมป่าไม้ให้เป็นป่าชุมชน เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2546 จำนวน 3 แปลง พื้นที่รวม 178-2-91 ไร่ แยกเป็นแปลงที่ 1 พื้นที่ 77-2-80 ไร่ แปลงที่ 2 พื้นที่ 13-3-39 ไร่ และ แปลงที่ 3 พื้นที่ 87-0-72 ไร่ ซึ่งเดิมเป็นป่าที่ถูกบุกรุกแผ้วถางเป็นที่ดินทำกินส่วนบุคคล และใช้ประโยชน์โดยไม่มี การดูแลรักษา ทำให้ป่าเกิดความเสื่อมโทรม สัตว์ป่าถูกล่าจนใกล้สูญพันธุ์ ผู้นำและประชาชนในพื้นที่ จึงได้ทำประชาคมหมู่บ้าน และมีมติร่วมกันให้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ปัจจุบันมีการจัดทำเส้นแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนให้มีความชัดเจน มีกิจกรรมทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเสริม และมีกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกัน มีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชนให้อุดมสมบูรณ์มากขึ้น

1.5 ป่าชุมชนเกาะภูเขือก ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ภายใต้การดูแลของบ้านนาตราว หมู่ที่ 1 บ้านไร่พัฒนา หมู่ที่ 2 และบ้านสันติสุข หมู่ที่ 8

ตำบลดงรัก อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ สภาพเดิมเป็นป่าเสื่อมโทรม มีการบุกรุกแผ้วถางเป็นที่ทำกินส่วนบุคคล มีการนำขยะไปทิ้งในป่าเป็นจำนวนมาก ผู้นำและประชาชนจึงได้ร่วมกันทำประชาคมและมีมติให้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ โดยกรมป่าไม้ได้อนุมัติป่าสงวนแห่งชาติฝางหวายห้วยศาลา จำนวน 2 แปลง พื้นที่รวม 657-1-68 ไร่ ให้เป็นป่าชุมชนเกาะภูเขือก เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558 เพื่อให้ประชาชน และภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมกันดูแล และฟื้นฟูป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์

สรุปว่า ป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษทั้ง 5 พื้นที่เกิดจากความตระหนักในการร่วมกันดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าระหว่างประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนร่วมกัน เพื่อให้ป่ายังคงอุดมสมบูรณ์ในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จึงได้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชน โดยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ มีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการป่า มีการออกกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่า และดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าตลอดทั้งปี เช่น การทำแนวกันไฟ การปลูกป่าเสริมต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืน และส่งต่อไปยังรุ่นสู่รุ่นสืบไป

2. การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คณะกรรมการป่าชุมชนจะเชิญภาคีเครือข่าย ทั้งประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งเด็กและเยาวชนในฐานะต้นกล้าแห่งอนาคต ร่วมประชุมวางแผนการดำเนินกิจกรรมในแต่ละปี เช่น แผนการปลูกป่าเสริม การทำแนวกันไฟ ลาดตระเวนพื้นที่ป่า เป็นต้น มีการกำหนดตัวผู้รับผิดชอบและหน้าที่ในการปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งการเข้าร่วมของเยาวชนในขั้นตอนนี้ ถือเป็นการปลูกฝังสร้างสำนึก ส่งเสริมการเรียนรู้และกระตุ้นให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ป่าชุมชนในเขตพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่ได้รับการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นหลัก เช่น การลาดตระเวนพื้นที่ป่า การจัดทำแนวกันไฟป่า การปลูกป่าเสริม ปลูกป่าทดแทนในพื้นที่

เสื่อมโทรมที่ถูกบุกรุกทำลาย ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ เยาวชนในพื้นที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีโอกาสเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยตรงร่วมกับครอบครัว เช่น การเก็บเห็ด หรือพืชป่าเป็นอาหารและขายเป็นรายได้เสริม เป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับการประกอบอาชีพ เช่น หวาย หรือเครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์ป่าไม้ของโรงเรียนในชุมชน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรป่าชุมชนของตนเอง

2.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ โดยผลผลิตจากป่าชุมชนมีทั้งอาหารยาสมุนไพร นอกจากใช้เพื่อการดำรงชีพแล้ว ยังนำไปสร้างเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ ป่าชุมชนยังเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศน์ และการอนุรักษ์ให้กับนักเรียนและเยาวชน เช่น ป่าชุมชนบ้านวนาสวรรค์ มีการจัดพื้นที่ป่าชุมชนให้เป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาพืชและสมุนไพรประจำถิ่น ป่าชุมชนบ้านทับทิมสยาม 07 มีการจัดพื้นที่ให้เป็นพื้นที่การศึกษาเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ และป่าชุมชนบ้านเสาธงชัย มีการจัดพื้นที่ป่าที่เชื่อมต่อกับโรงเรียนให้มียุพื้นที่สำหรับการเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ประจำถิ่น และพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเสริมสาระการเรียนรู้สำหรับนักเรียนในสถานศึกษาในพื้นที่ ซึ่งประโยชน์จากการร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไปก็สามารถเข้าเรียนรู้ในพื้นที่ป่าชุมชนเหล่านี้ได้ ซึ่งการได้รับประโยชน์ร่วมกันของชุมชนจากการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนเหล่านี้ สามารถต่อยอดไปถึงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนในสถานศึกษา ซึ่งส่งผลดีต่อการปลูกจิตสำนึกเยาวชนในการรักษา รวมทั้งทำให้ทราบถึงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน และยังก่อให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นได้

2.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หลังทำกิจกรรมทุกครั้ง คณะกรรมการป่าชุมชน และเยาวชน จะร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของปัญหา

อุปกรณ์ และแนวทางแก้ไขของการดำเนินงานในกิจกรรมครั้งต่อไป เช่น กิจกรรมปลูกป่าเสริมในพื้นที่ป่าชุมชนบางที่ต้นไม้ที่นำมาปลูกไม่เจริญเติบโตและตายลงเนื่องจากสภาพดินที่ไม่เหมาะสม ในครั้งต่อไปจึงต้องขอความรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าสภาพดินและต้นไม้ประเภทใดที่ควรนำมาปลูกทดแทนในพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเหมาะสมหรือการจัดทำแนวกันไฟในป่าชุมชนบางพื้นที่อาจต้องเพิ่มการทำแนวกันไฟเพิ่มเติมเนื่องจากไฟป่าอาจจะเกิดในบริเวณที่มีการทับถมของซากใบไม้ที่มีจำนวนมากในหน้าแล้ง ดังนั้น อาจต้องเพิ่มการลาดตระเวน เผาไร่วังป่าชุมชน และอาจต้องมีการจัดทำระบบฐานข้อมูลบริเวณการเกิดไฟป่าในป่าชุมชนด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบทป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ ป่าชุมชนพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษทั้ง 5 พื้นที่ เกิดจากความตระหนักในการร่วมกันดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ป่าชุมชนยังคงอุดมสมบูรณ์ในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน จึงได้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนโดยขึ้นทะเบียนป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ จากนั้นจึงจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นกลุ่มหลักในการดำเนินงานด้านการดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน มีกฎระเบียบข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกัน เพื่อยังประโยชน์อย่างยั่งยืนส่งต่อไปยังรุ่นสู่รุ่นสืบไป อาจเป็นเพราะการสร้างกฎกติการ่วมกันในการดำรงอยู่ของป่าชุมชนจึงทำให้ชุมชนยังมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ประการสำคัญคือป่าชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่า ทั้งในเรื่องของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแล รักษา ไม่ให้ถูกทำลายเพื่อส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไปได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ ณัฐนนท์ จิริจินนิมิต (2566) ศึกษาเรื่องป่าชุมชนกับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนบ้านต้นตองตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ที่พบว่า การที่ป่าชุมชนมีกฎกติกาเป็นระเบียบข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนในการดูแลรักษาป่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านยังสามารถใช้

ประโยชน์จากป่าได้อย่างชาญฉลาดไม่ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมโทรม และถูกบุกรุกทำลาย ทำให้ชุมชนตระหนักถึงการดูแลรักษาป่าให้คงอยู่สืบไปจนส่งต่อไปถึงคนรุ่นหลัง

2. การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยขอยกประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน แม้เยาวชนทั้ง 5 พื้นที่จะไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการวางแผนงานดำเนินกิจกรรมในแต่ละปี แต่การเข้าร่วมประชุมรับฟังแนวทางต่างๆ ที่คณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละพื้นที่ได้ตกลง ซึ่งแจ้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จนจบสิ้นกระบวนการ และได้แผนปฏิบัติงานของป่าชุมชนในปีนั้น ๆ ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนได้ซึมซับแนวทางการวางแผนจากบุคคลใกล้ชิด ซึ่งจะสามารถช่วยปลูกฝังพฤติกรรมการเรียนรู้และกระตุ้นให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ कुमार อโศก (Kumar Ashok, 2023) ศึกษาเรื่องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในด้านความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมเพื่ออนาคตที่ยั่งยืนที่กล่าวว่า ทัศนคติและพฤติกรรมด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเยาวชนได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางในการปฏิบัติของครัวเรือน บุคคลใกล้ชิด เครือข่ายทางสังคม และการรับความรู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเรียนรู้ในกระบวนการต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมในแต่ละบุคคล ดังนั้น การสร้างสภาพแวดล้อมและการอำนวยความสะดวกสนับสนุนพฤติกรรมในกระบวนการมีส่วนร่วมในด้านใดก็ตาม จึงมีความสำคัญในการที่จะช่วยให้เยาวชนมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้นได้อย่างยั่งยืน เช่น การมีส่วนร่วมในการวางแผนงานด้านสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้เยาวชนมีพฤติกรรมและความคิดอย่างเป็นระบบในการวางแผนจัดการด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังส่งผลให้เยาวชนเกิดความรู้สึกรักหวงแหน และรักษาสีเขียวจากความรู้สึกภายในจิตวิญญาณของเยาวชนอย่างแท้จริง

2.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ป่าชุมชนในเขตพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่ได้รับการดูแลอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นหลัก การดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย การลาดตระเวนพื้นที่ป่า การจัดทำแนวกันไฟป่า การปลูกป่าเสริม

ปลูกปาทแทนในพื้นที่เสื่อมโทรมถูกบุกรุกทำลาย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้ เยาวชนในพื้นที่ จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ ให้ความสนใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งได้มีโอกาสเข้ามาใช้ประโยชน์จาก ป่าชุมชนร่วมกับครอบครัว เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ทุกกระบวนการ ซึ่งจะส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดความรักและ ห่วงแหนในทรัพยากรป่าชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับ เพ็ญประภา เพชระบูรณิน และ คณะ (2557) ศึกษาเรื่องแนวทางการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในพื้นที่ปกปักรักษาธรรมชาตินั้นเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี: เชื้อพันธุ์พญาเสือ จังหวัดชัยภูมิ ที่กล่าว ว่า การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่ควรใช้ ในการเสริมหนุนสำหรับเยาวชนในการร่วมทำกิจกรรม เพราะหากมีการส่งเสริมให้ เยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจะช่วยเพิ่มพูนทั้งองค์ความรู้ ความ เข้าใจ ความตระหนักให้กับเยาวชนได้ซึมซับในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่าง ยั่งยืนมากขึ้น โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ของกิจกรรม เพื่อให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจ ได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้องและร่วมลง มือปฏิบัติและการที่เยาวชนสัมผัสทรัพยากรเหล่านั้นด้วยตนเอง จะทำให้เกิดความหวง แหนและมีจิตสำนึกอยากรักษาไว้ในที่สุด

2.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ประชาชนทั้งภายในชุมชนและ ภายนอกชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยผลผลิตจากป่าชุมชนมีทั้ง อาหารยาสมุนไพร นอกจากใช้เพื่อการดำรงชีพแล้วทรัพยากรจากป่าชุมชนยังนำไปสร้าง เศรษฐกิจครัวเรือนและชุมชนด้วย และนอกจากนี้ ป่าชุมชนยังเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ ด้านสิ่งแวดล้อมเชิงอนุรักษ์ให้กับนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป และพัฒนาสู่การ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรเสริมสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ซึ่งประโยชน์จากการ ร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กและ เยาวชนทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไปก็สามารถเข้าเรียนรู้

ในพื้นที่ป่าชุมชนเหล่านี้ได้ ซึ่งการได้รับประโยชน์ร่วมกันของชุมชนจากการดูแลอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชนเหล่านี้ สามารถต่อยอดไปถึงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน ในสถานศึกษา ทำให้เกิดผลดีต่อการปลูกจิตสำนึกเยาวชนในการรักษาป่า ซึ่งส่งผลดีต่อการปลูกจิตสำนึกเยาวชนในการรักษาป่า รวมทั้งทำให้ทราบถึงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน และยังก่อให้เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นได้ สอดคล้องกับ บุญงาม จันทร์เงิน และวศิน ปลื้มเจริญ (2555) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาเรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำป่าสัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม พบว่า บริบทของวิถีชีวิตความเป็นอยู่การสืบทอดทางวัฒนธรรม เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ที่จะได้เรียนรู้ ในขณะที่เรื่องราวของท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่นั้น เช่น ประวัติความเป็นมาของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่นั้น เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่จะไม่ให้ความสำคัญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการที่เด็กไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมีความห่างไกลจากสังคมแห่งความจริงมากขึ้น เพราะพึ่งพิงเทคโนโลยีมากเกินไป ความจำเป็น เด็กและเยาวชนจึงห่างไกลจากทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น รวมถึงขาดการเอาใจใส่ต่อสังคมส่วนรวม ดังนั้นการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ รับความรู้ และซึมซับ ปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้รักธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากขึ้น

2.4 การมีส่วนร่วมในการประเมิณผล เยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ประเมิณผลกิจกรรมและการเข้าร่วมการพัฒนาป่าชุมชนทุกครั้ง ทำให้ทราบถึงกระบวนการในการพัฒนากิจกรรมครั้งต่อไปร่วมกับคนในชุมชน และยังเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวทีระดับชุมชน ซึ่งเป็นการส่งเสริมทักษะเยาวชนให้กล้าแสดงออกที่เหมาะสม และยังช่วยให้เยาวชนมีความสนใจต่อกิจกรรมที่ร่วมดำเนินการในชุมชนมากขึ้น ดังนั้น ชุมชนจึงควรหนุนเสริมให้เยาวชนมีบทบาทความเป็นผู้นำในการกล้าคิด กล้าแสดงออกมากกว่าเป็นผู้ตามและไม่ให้เป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมเท่านั้น จึงจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของเยาวชนอย่างสมบูรณ์

สอดคล้องกับ ธีรพร ทองปัญญา และคณะ. (2558) ศึกษาเรื่อง จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน: กรณีศึกษากลุ่มเยาวชนอาสาสมัครพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทอง กล่าวว่า บทบาทในการพัฒนาชุมชนของเยาวชนพบว่า เยาวชนมีจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าด้านอื่น ๆ และการแสดงบทบาทต่าง ๆ ของเยาวชนมีลักษณะเป็นเพียงผู้เข้าร่วมทำเท่านั้น เนื่องจากผู้นำและคนในชุมชนมองว่าเยาวชนยังมีความรู้ต่ำ ไม่สามารถเป็นผู้ทำการพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง และยังอยู่ในวัยที่ควรเรียนหนังสือ ดังนั้นผู้นำและคนในชุมชนจะต้องเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อเยาวชนใหม่ พร้อมกับการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนควรมีพื้นที่และกิจกรรมสร้างสรรค์ให้กับเยาวชน และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของกิจกรรมที่มีในชุมชน
2. ชุมชนควรมีการบ่มเพาะเยาวชนรุ่นใหม่ และสร้างเครือข่ายของเยาวชนให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. (2560). *สรุปการจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายจังหวัด*.

https://forestinfo.forest.go.th/fCom_area.aspx

กรมป่าไม้. (2562). *พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562*. กรมป่าไม้.

เกษม จันทรแก้ว และคณะ. (2541). *เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม*. มหาวิทยาลัย

เกษตรศาสตร์.

เจนจิรา พวงมาลี และคณะ. (2557). มูลค่าการใช้ประโยชน์ของป่า ในป่าชุมชนเขาเขียว

ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวนศาสตร์*

ไทย, 33(1), 76-84.

ณัฐนันท์ จิรจิณนิมิต. (2566). ป่าชุมชนกับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนบ้านต้นตอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 7(4), 233-249.

ธีราพร ทองปัญญา และคณะ. (2558). จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน: กรณีศึกษา กลุ่มเยาวชนอาสาสมัครพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทอง. *วารสาร ว. เกษตรศาสตร์ (สังคม)*, 36(3), 483-497.

บุญงาม จันทรเงิน และวศิน ปลื้มเจริญ. (2555). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยผ่านกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่องการอนุรักษ์แม่น้ำป่าสัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 38(1), 104-116.

เพ็ญประภา เพชระบูรณิน และคณะ. (2557). แนวทางการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในพื้นที่ปกปักรักษาธรรมพิชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี: เชื้อนจุฬารณย์ จังหวัดชัยภูมิ ใน การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557. (น.579 - 588). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ภาวดี ทะไกรราช. (2560). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารนครพนม*, 6(1), 128-134.

ลาวัลย์ นาคติลก. (2561). แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของเยาวชน. *วารสารวิชาการ*, 12(1), 163-172.

อัญมณี ทาพิทย. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่อำเภอวังสมบูรณ์ จังหวัดสระแก้ว [การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญาธุรกิจมหาบัณฑิตวิชาเอกการจัดการทั่วไป]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

Checkoway, B. (2021). *What is youth participation? USA*. University of Michigan.

-
- K, Asok. (2023). *Promoting Youth Involvement in Environmental Sustainability for a Sustainable Future*.
<http://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/>
<https://icertpublication.com/wp-content/uploads/2023/11/28.-Promoting-Youth-Involvement-in-Environmental-Sustainability-for-a-Sustainable-Future.pdf>
- Reem, H., & Johan, A. O. (2018). *Research frontiers in community forest management*.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1877343517302191>
- Latifah, Y., & Purwanto. (2024). *Study of Community Forest Management (HKm) on Socio-Economic Sustainability in Several Regions of Indonesia*.
<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1188/1/012026>

Author

Dr. Surasak Chantha
Political Science Program, College of Law and Government,
Sisaket Rajabhat University
319 Thai Pantha Rd., Pho Sub-District, Mueang Sisaket District
Sisaket Province 33000
Tel: 081-8769618
Email: noksc5712@gmail.com